מדינת ישראל

משרד החוץ
ירושלים

תאריך:

מספר:

סודי

אל : שה"ח

מאת : השגריר טהרן

הנדון: אירן - הערכת מצב והמלצות

ההתרחשויות האחרונות באירן בהן הפגין השלטון במידה לא קטנה של קוצר יד במאמציו להשתלט על ההתפרעויות נגד השלטון, מחייבות הערכת מצב חדשה.

א. כתוצאה מהכנסות הנפט הגדולות שהחלו לזרום לאירן מאז סוף 1973 נמצאת המדינה בתנופת פיתוח גדולה אשר גורמת להאצתם של תהליכים חברתיים וכלכליים המשפיעים על המצב הפנימי ומקשים במידה הולכת וגדלה על השלטון לתפקד.

ב. התסיסה אשר אנו עדים לה בחודשים האחרונים מקורה באי שביעות רצון שהיא נחלת כלל הציבור החל מהפקידות הבכירה וכלה בהמוני העם. לכל סקטור של האוכלוסיה טענות משלו לשלטון וההרגשה הכללית היא שהולכת ומתגבשת אופוזיציה פעילה אשר כמוה לא ידעה אירן מזה שנים רבות.

ג. כתוצאה מלחצים פנימיים וחיצוניים כאחד החליט השאח לפני כשנה על מדיניות של ליברליזציה של השלטון. הדבר מצא את ביטויו בכמה וכמה מגזרים של הפעילות הממשלתית אך בעיקר בכל הקשור לזכויות הפרט וחופש הבטוי. מהמשטרה החשאית (סאואק) ביטלו סמכויות אשר בעזרתן נלחמהבתופעות חתרניות במדינה ואלו הועברו לידי הסמכות המשפטית האזרחית ולידי המשטרה. הגורמים האופוזיציונרים שהיו עד העת האחרונה במחתרות או רדומות ניצלו הדבר והחלו להרים ראש ולהביע בצורות שונות ופומביות התנגדותם לשלטון.

ד. התופעה הנ"ל לבשה צורה חמורה במיוחד כאשר פרצו לפני חדשים אחדים מהומות בשכריז ובערים אחרות אשר בהן בלטה אזלת ידו של השלטון ונגרם נזק רב בנפש וברכוש. מהומות אלו נשאו אופי מאורגן והחלו להתפשט על פני עריה המרכזיות של איראן.

ה. הכוחות שהחלו פועלים בפומבי התרכזו סביב הממסד הדתי שצבר בשנים האחרונות הון רב וגייס לעצמו כוחות אירגוניים אשר רישומם ניכר היטב בשטח. לאלה הצטרפו השמאלנים שבקרב האינטליגנציה וכוחות אופוזיציונים אחרים אשר חוברים כיום יחד כדי להביע במידה משתנית של אלימות את התנגדותם לשאח ולממסדו.

ו. הדברים הגיעו לידי כך שהשאח נאלץ להחזיר לסאואק חלק מהסמכויות שנטלו ממנו במאמץ להשתלט על המצב. מוקדם עדיין לקבוע מה תרומה תרמה החלטה זו ליכולת השלטון לתפקד אך העובדה שהשאח מצא לנכון לסלק בצורה הנקמנית את ראש הסאואק, גנרל נאצרי מתפקידו איננה מעידה על הצלחות ראשוניות משמעותיות בנוסח זה.

ז. תגובותיו של השאח לכל הנ"ל מעידות לאחרונה בעליל על ערעור בבטחונו העצמי והתבטאויותיו האחרונות רובן ככולן נושאות נימה של התנצלות על המצב שנוצר ורצון לפייס את האלמנטים האופוזיציוניים. הפרסומים על כוונותו של השאח להקשיב ולדבר עם אופוזציה כלשהי אינם אלא עדות נוספת לכך שהשלטון מודה בקיומה ונכנע לצורך הידברות עמו. תופעה זו הנה חדשה ומענינת. קשה עדיין להעריך אם זאת היא החלטה טקטית שתגרור בעקבותיה הקשחת יד ודיכוי בכח, או השלמה עם מצב חדש שנוצר המחייב שינויי גישה משמעותיים. הערכת כותב שורות אלו היא, שאכן נוצר מצב חדש המחייב את השאח להשלים עם תופעות, אשר בעבר לא היה משלים עמהן.

ח. הממשלה, ובראש רה"מ אמוזגאר מנסה לטפל בבעיות היסוד על החברה והכלכלה, אך אין שום סימן שהיא מצליחה להכניס שינויים מאותו הסוג הדרושים כדי לרצות פני מתנגדי השלטון.

ט. הרגשת רבים באירן היא כיום, שהחל תהליך מואץ של ערעור מעמדו של השאח, תהליך אשר אין דרך חזרה ממנו ואשר יביא בסופו של דבר למפלתו ולשינוי דרסטי בצורת השלטון באירן.

י. קשה מאוד להעריך טווחי זמן והערכתי האישית ביותר אשר איננה מתבססת על שום נתון אובייקטיבי, היא, שמדובר בטווח זמן של פחות או יותר חמש שנים.

י"א. אין תשובה לשאלת מי או מה יתפוס את מקומו של המשטר הנוכחי. סביר להניח שהמלוכה תסתיים וכי בשלב ראשון לפחות יתפוס את מקומה שלטון של קציני צבא. השאלה הגדולה היא מי יעמוד בראשם ואיזו אוריינטציה תהיה לו.

י"ב. יש להדגיש שהסובייטים רואים מאז ומתמיד באירן יעד מרכזי ביותר להתפשטותם. הם נוהגים באירן בכפפות משי מקיימים עמם יחסים מדיניים וכלכליים בעלי אופי קורקטי, אך בעת ובעונה אחת מעודדים האחרונים בסתר... קיימת מערכת ענפה של פעילויות המכוונות נגד השאח ומשטרו החל בארגון והסתה של הסטודנטים האיראנים הלומדים בחו"ל וכלה בתעמולה נגד השאח ומשטרו המשודרת מ-19 תחנות לא רשמיות המוצבות על גבולות אירן ובריה"מ והמשדרות, 72 שעות בשבוע, תעמולה עויינת לאירן ומשטרה. השאח מודע כמובן לתופעה זו ומגלה בעת האחרונה נטיה לחפש דרך לשפר היחסים עם הגוש המזרחי וביקוריו האחרונים בבולגריה ובפולין אינם אלא חלק ממדיניות זו.
לזאת יש להוסיף שבטהרן פועל כיום שגריר סובייטי מנוסה ויגוגראבוב המוכר לנו מתקופת הזוהר הסובייטית בקאהיר, והוא בודאי תורם לנסיונות הסובייטים לביסוס מעמדם בקרב הציבור האיראני. כל הפעילות הזו נעשית כאמור בתדמית נמוכה מאוד, אך ניכרים בה אמני תכנון, כאשר אסור שנשכח מאמרותו המפורסמת של חרוצ'וב בשעתו שנשאל לדעתו מה יהיה על אירן. חרוצ'וב השיב שאירן תפול ביום מן הימים כפרי בשל לידיו של תחום השפעתה של בריה"מ. ההפיכה האחרונה באפגניסטן אשר גרמה לזעזוע קשה לשאח עצמו ובקרב הממסד האיראני, תרמה תרומה מוחשית ומשמעותית ביותר לתחושת השאח שחגורת החנק הסובייטית הולכת ומתהדקת סביב איראן.

מדינת ישראל

משרד החוץ
ירושלים

תאריך:

מספר:

י"ג. המשמעויות שעשויות לצמוח ליחסי ישראל - אירן ממצב חדש שיווצר במדינה זו במידה ושלטונו של השאח יתערער הנן חמורות. יש לדעת שהשלטון הנוכחי של השאח יראה לנו בתנאים הנוכחיים כשלטון החיובי ביותר לישראל שיכול להיות באירן. כל שינוי בשלטון זה יפעל לפי מיטב הערכתנו לרעתם של יחסינו עם מדינה זו.

י"ד. לישראל כיום פעילויות עמוקות ונרחבות באירן :

1. מערכת היחסים הקשורים באספקת הנפט מאיראן (הן כאספקה עצמית, והן להזנת צינור הנפט אילת אשקלון), ומכירות הנפט כגון הפרוייקטים הבטחוניים.

2. הפרוייקטים הבטחוניים אשר נחתמו רק לאחרונה יוצרים מחוייבות ישראלית לאיראן בתחומים רגישים, ואשר בצידן התחייבויות כספיות איראניות אשר יש להן משמעות על המשק הלאומי שלנו.

3. היחסים המסחריים עם איראן שהתפתחו בשנים האחרונות והביאו את יצואנו ב-77 לכדי 200 מיליון דולר.

4. המגזר היהודי באיראן שם מתקיימת כיום קהילה של כ-70 אלף יהודים אשר לפי הערכתנו תהיה אחד היעדים הראשונים להתנכלות במקרה שהשלטון הנוכחי ייעלם.

ט"ו. מוצע שלאור הערכת המצב הנ"ל יקויים דיון יסודי בפורומים המתאימים לגבי המשמעויות העלולות לצמוח לישראל משינויים דרסטיים ביחסים עם איראן בכל אחד מהתחומים הנ"ל. דגש מיוחד יש להציב בכל הקשור למדיניותנו בנושאי הנפט והפרוייקטים הבטחוניים.

ב ב ר כ ה,

(-) אורי לובראני

משרד החוץ

לשכת השר

ירושלים, ח' בסיון תשל"ח
13 ביוני 1978

105 ולף
103 ואן

סודי

אל : מנהל לשכת רה"מ
מנהל לשכת סגן רה"מ
מנהל לשכת שהב"ט
ע' ר' המוסד
רל"ש ר' אמ"ן

הנדון: אירן

מצורף לכאן דו"ח השגריר באירן, אורי לוברני, אל שר החוץ. שר החוץ ביקשני להעבירו לתשומת לב המכותבים.

ב ב ר כ ה,

אליקים רובינשטיין

העתק: המנכ"ל
מר ש. דיבון, סמנכ"ל
מנהלת מז"תים.
מר מ. ששון, ר' הממ"ד